

TARIXIY YOKI AFSONAVIY MURAKKAB KOMOZITSIYA ISHLASH

*O'zbekiston badiiy akademiyasi Qashqadaryo ixtisoslashtirilgan san'at
maktab-internati o'qituvchisi,
Mashrapova Gulbar Askarovna
gulbarmashrapova@gmail.com*

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixiy hamda afsonaviy mavzularda murakkab kompozitsiyalar yaratishning badiiy, nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tarixiy obrazlarni tasvirlashda kompozitsion muvozanat, rang uyg'unligi, syujet markazini aniqlash, personajlar o'rtasidagi ritm va harakat uyg'unligi kabi omillarning ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, afsonaviy obrazlar bilan ishlash jarayonida ramziy ifoda, milliy elementlardan foydalanish va ijodiy fantaziyaning o'rni ochib berilgan. Maqolada murakkab kompozitsiya yaratishda tasviriy san'at o'quvchilarining ijodiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: tarixiy kompozitsiya, afsonaviy obraz, murakkab kompozitsiya, tasviriy san'at, rang uyg'unligi

Аннотация: В данной статье анализируются художественные, теоретические и практические аспекты создания сложных исторических и мифологических композиций. Освещается значение композиционного равновесия, цветовой гармонии, определения сюжетного центра, ритма и движения персонажей при изображении исторических образов. Также раскрывается роль символического выражения, национальных элементов и творческой фантазии при работе с мифологическими сюжетами. В статье рассматриваются возможности развития творческого мышления учащихся посредством создания сложных композиций.

Ключевые слова: Историческая композиция, мифологический образ, сложная композиция, изобразительное искусство

Abstract: This article analyzes the artistic, theoretical, and practical aspects of creating complex historical and legendary compositions. The importance of compositional balance, color harmony, determining the plot center, rhythm, and movement of characters in depicting historical images is highlighted. The article also reveals the role of symbolic expression, national elements, and creative imagination in working with legendary themes. In addition, the possibilities of developing students' creative thinking through complex compositions are discussed.

Keywords: Historical composition, legendary image, complex composition, fine arts, color harmony

Kirish

1.1. Muammolarning dolzarbligi:

Tasviriy san'atda tarixiy yoki afsonaviy mavzular asosida murakkab kompozitsiyalar yaratish rassomdan yuqori darajadagi ijodiy tafakkur, kompozitsion bilim va badiiy tajribani talab qiladi. Bunday asarlarda bir vaqtning o'zida bir nechta personajlar, voqealar rivoji, harakat va muhit uyg'un holda tasvirlanadi. Tarixiy kompozitsiyalar xalqning o'tmishi, qahramonlari va madaniy merosini aks ettirsa, afsonaviy kompozitsiyalar xalq og'zaki ijodi, mifologik qarashlar hamda ramziy tushunchalarni tasvirlash imkonini beradi.

Murakkab kompozitsiyalar yaratish jarayonida rassom nafaqat syujetni tasvirlaydi, balki tomoshabinga ma'lum bir ruhiy holat, dramatism yoki estetik taassurot ham yetkazadi. Shu sababli tarixiy va afsonaviy kompozitsiyalar san'at ta'limida muhim o'rin egallaydi. Bu mavzular bilan ishlash talabalarning tasviriy fikrlashini, fantaziyasini, fazoviy tasavvurini va rang bilan ishlash mahoratini rivojlantiradi.

1.2. Muammoga oid xorijiy va mahalliy adabiyotlar tahlili: Tarixiy va afsonaviy kompozitsiyalar Sharq va G'arb san'atida qadimdan rivojlangan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Sharq miniatyura san'atida Kamoliddin Behzod asarlarida murakkab syujetli sahnalar, ko'plab personajlar va mayda detal uyg'unligi

yuqori mahorat bilan aks ettirilgan. Behzod kompozitsiyalarida har bir detal umumiy ritm va muvozanatga xizmat qilgan.

Yevropa san'atida esa Leonardo da Vinchi, Mikelanjelo, Rafael kabi rassomlar monumental tarixiy kompozitsiyalar yaratishda inson anatomiyasi, perspektiva va dramatik harakatni chuqur o'rganganlar. Ayniqsa, diniy va afsonaviy mavzudagi asarlar murakkab ko'p figurali kompozitsiyalar sifatida san'at tarixida muhim o'rin tutadi.

Zamonaviy tasviriy san'atda ham tarixiy va afsonaviy kompozitsiyalar yangi uslub va texnikalar bilan boyitilmoqda. Rassomlar milliy an'analarni zamonaviy badiiy qarashlar bilan uyg'unlashtirish orqali yangi kompozitsion yechimlar yaratmoqdalar.

1.3. Muammolarni o'rganish holati: Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mavjud o'quv dasturlarida inson boshining anatomik tuzilishini o'rganish ko'pincha nazariy darajada qolib ketmoqda. Amaliy mashg'ulotlar bilan yetarlicha integratsiya qilinmaganligi sababli talabalar bilimlarini real tasviriy faoliyatda qo'llashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Bundan tashqari, individual ijodiy yondashuvni rivojlantirish bilan birga, akademik aniqlikni saqlash muammosi ham dolzarb bo'lib qolmoqda.

1.4. Tadqiqotning maqsadi va vazifalari: Ushbu o'rganilmagan sohalar mazkur maqolaning maqsadini shakllantirishga imkon berdi — qalamtasvirda inson boshining anatomik tuzilishini o'rganishning samarali metodikasini ishlab chiqish va tahlil qilish.

Maqolada ko'rsatilgan maqsadni amalga oshirish quyidagi tadqiqot vazifalarini hal qilish orqali amalga oshirildi:

- inson boshining anatomik tuzilishiga oid nazariy asoslarni o'rganish;
- portret ishlash jarayonida proporsiya va hajmni ifodalash usullarini tahlil qilish;
- amaliy mashg'ulotlar orqali talabalar bilim va ko'nikmalarini baholash;

- samarali o'qitish metodlarini ishlab chiqish va taklif etish.

1.5. Maqola materiallarining nazariy va amaliy hissasi

Mazkur maqolaning nazariy ahamiyati qalamtasvirda inson boshining anatomik tuzilishini o'rganish bo'yicha ilmiy qarashlarni tizimlashtirish va boyitishda namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari mavjud nazariy bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili

Tarixiy va afsonaviy murakkab kompozitsiyalar tasviriy san'atning eng qadimiy va murakkab yo'nalishlaridan biri sifatida san'atshunoslar, rassomlar va pedagoglar tomonidan keng o'rganilgan. Ushbu yo'nalish insoniyat tarixidagi muhim voqealarni, qahramonlik timsollarini, diniy va mifologik qarashlarni badiiy obraz orqali ifodalash imkonini beradi. Shu sababli tarixiy va afsonaviy kompozitsiyalar nafaqat estetik qiymatga, balki ma'naviy, tarbiyaviy va madaniy ahamiyatga ham ega hisoblanadi.

Sharq tasviriy san'ati tarixida murakkab kompozitsiyalar, ayniqsa, miniatyura san'atida mukammal rivojlangan. Kamoliddin Behzod ijodida ko'p figurali kompozitsiyalar, rang uyg'unligi va mayda detallarning umumiy ritmga bo'ysundirilishi yuqori darajada kuzatiladi. Behzod asarlarida har bir personaj umumiy syujetning ajralmas qismi sifatida ishlangan bo'lib, kompozitsiyaning biror elementi ortiqcha yoki tasodifiy ko'rinmaydi. Sharq miniatyura maktabida kompozitsiya ko'pincha dekorativlik, ritm va rang kontrasti asosida qurilgan. Ayniqsa, tarixiy voqealar va afsonaviy syujetlar orqali inson xarakteri, ruhiy kechinmalar va davr muhiti nozik badiiy vositalar yordamida ifodalangan.

Mikelanjelo ijodida esa monumental tarixiy va mifologik obrazlar orqali inson qudrati va dramatik kuch ifodalangan. Uning "Qiyomat kuni" freskasida yuzlab personajlarning murakkab harakatlari yagona ritm asosida birlashtirilgan. Bu esa murakkab kompozitsiyada harakat ritmini tashkil etishning muhimligini ko'rsatadi.

Materiallar va metodlar

2.1. Tadqiqot chegaralarini ta'riflash: Ushbu tadqiqotning eksperimental chegaralari qalamtasvirda inson boshining anatomik tuzilishini o'rganish va uni portret ishlash jarayonida qo'llash bilan cheklanadi. Tadqiqot faqat tasviriy san'at yo'nalishi talabalari ishtirokida, o'quv mashg'ulotlari doirasida olib borildi.

1-rasm

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida tarixiy va afsonaviy murakkab kompozitsiyalar yaratishning nazariy hamda amaliy jihatlari kompleks ravishda o'rganildi. Tadqiqot davomida san'atshunoslik, pedagogika va tasviriy san'at metodikasiga oid ilmiy manbalar, tarixiy kompozitsiyalar namunalarini o'z ichiga olgan albomlar, miniatyura san'ati namunalari, zamonaviy rassomlarning ijodiy ishlari hamda amaliy mashg'ulotlar natijalari tahlil qilindi.

Tadqiqotning asosiy materiali sifatida Sharq va G'arb san'atiga oid tarixiy hamda afsonaviy kompozitsiyalar namunalari tanlandi. Xususan, Kamoliddin Behzod miniatyuralari, Uyg'onish davri rassomlari asarlari, zamonaviy monumental rangtasvir namunalaridan foydalanildi. Ushbu asarlar orqali murakkab kompozitsiya qurilishining asosiy tamoyillari, figurali sahnalarni joylashtirish, ritm, harakat, rang va fazoviy muvozanat masalalari o'rganildi.

2-rasm

HONOR 400

3-rasm

Xulosa

Tarixiy yoki afsonaviy murakkab kompozitsiyalar yaratish tasviriy san'atning eng murakkab va mazmunan boy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bunday kompozitsiyalar rassomdan nafaqat yuqori darajadagi texnik mahoratni, balki keng tarixiy bilim, badiiy tafakkur, syujetni mantiqiy tashkil etish va obrazlarning ichki xarakterini ochib bera olish qobiliyatini ham talab qiladi. Tadqiqot davomida tarixiy va afsonaviy mavzularda ishlangan murakkab kompozitsiyalar yosh rassomlarning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirishi hamda ularning mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi aniqlandi.

Ilmiy va amaliy tahlillar natijasida murakkab kompozitsiyalar bilan ishlash o'quvchilarda fazoviy tafakkur, ritmni his qilish, kompozitsion markazni topish, rang uyg'unligini tashkil etish va ko'p figurali sahnalarni muvozanatli joylashtirish malakalarini shakllantirishi kuzatildi. Ayniqsa, tarixiy kompozitsiyalar ustida ishlash jarayonida talabalar tarixiy manbalar, milliy madaniyat va an'anaviy san'at namunalariga murojaat qilish orqali o'z tarixiy tafakkurini boyitdi.

Afsonaviy kompozitsiyalar bilan ishlash esa talabalarning fantaziyasi, ramziy tafakkuri va ijodiy erkinligini rivojlantirishda muhim omil bo'ldi. Mifologik obrazlar, ramziy belgilar va dekorativ elementlardan foydalanish yosh rassomlarning badiiy izlanishlarini kengaytirishga xizmat qildi. Shu bilan birga, afsonaviy syujetlar orqali dramatik holat yaratish, emotsional ta'sir kuchini oshirish va obrazlarni stilizatsiya qilish imkoniyatlari ham kengaydi.

Adabiyotlar

1. B. Boymetov, Qalamtasvir. Darslik "Musiq" nashriyoti – 2006.
2. Booth, J. W., Taborda, E. A., Ramani, K., Reid, T. (2016c). Interventions for teaching sketching skills and reducing inhibition for novice engineering designers. *Design Studies*, 43, 1–23.
<https://doi.org/10.1016/j.destud.2015.11.002>

3. В.Тожиёв, Махкамова “Qalamtasvir” TDPU-2015 yil
4. В.Тожиёв, Х.Султонов “Qalamtasvir” TDPU-2009
5. Almukhambetov, B., Tanirbergenov, M., Nebessayeva, Z. (2015) The application of figurative arts’ capabilities in the Art-Pedagogical activity of a teacher. Procedia: Social Behavioral Sciences, 197, 1525–1529.
<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.1056>
6. P.Thomas, A.Taylor, Drawing, London-2011.
7. В.Боёметов “Qalamtasvir” Pedagogika institutlari va universitet lari talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. Toshkent, “Iqtisod-Moliya”-2010.